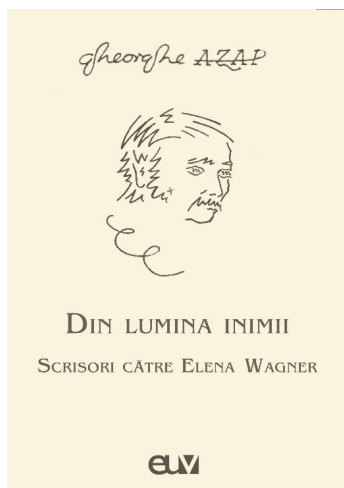

Sistole afective: Gheorghe Azap, *Din lumina inimii. Scrisori către Elena Wagner*

Simona Constantinovici*

DOI 10.56177/jhss.1.16.2025.art.12

Affective Systoles Version: Gheorghe Azap, *Din lumina inimii. Scrisori către Elena Wagner*

Lucian Ionică a îngrijit, cu delicatețe și smerenie, un volum-bijuterie: Gheorghe Azap, *Din lumina inimii. Scrisori către Elena Wagner* (Timișoara, Editura Universității de Vest, 2024). Mărturisește că demersul se înscrie în logica unui proiect vast, face parte din documentarea la „Muzeul Online al Literaturii din Banat – MOLB”. În format *livre de poche*, cu o prefață de Cornel Ungureanu, acesta se convertește în mărturia unei vieți trăite în numele literaturii. Corespondența dintre Gheorghe Azap și Elena Wagner durează zece ani, din 1977 până-n 1986. Chiar dacă nu este

una de iubire, se înscrie, *mutatis mutandis*, în paradigma epistolelor celebre, cum ar fi cele dintre Alfred de Musset – George Sand, Albert Camus – Maria Casarès, Henry Miller – Anaïs Nin, Guillaume Apollinaire – Louise de Coligny Chatillon, Victor Hugo – Juliette Drouet, Franz Kafka – Milena Pollak, Albert Einstein – Mileva Marić, Mihai Eminescu – Veronica Micle etc. În alte culturi, dacă ar fi să ne referim doar la spațiul european, aceste gesturi firești, de înscriere într-o matrice indispensabilă, de semnificație biografică, de recuperare a unor momente de istorie literară, sunt la ordinea zilei. Apar, în mod constant, ediții de acest tip, volume de corespondență ale unor scriitori, artiști sau filosofi celebri. Corespondența îi pune într-o altă lumină, adaugă ceva indestructibil la parcursul existențial, la întreaga lor creație, pentru că, oricât ar fi de diferite genurile în care s-au exersat, inima e locul spre care conduc finalmente toate edificiile textuale. Toate căile literaturii converg spre *interiora ama*.

* Professor PhD, Faculty of Letters, History, Philosophy and Theology, West University of Timișoara, simona.constantinovici@e-uvt.ro

În spatele fiecărui proiect există o poveste de viață. După moartea soțului, la doar 27 de ani, în condiții neelucidate, Elena Wagner găsește alinare în poezia și prietenia lui Gheorghe Azap. Ea este cea care-i scrie prima, entuziasmată, după ce un prieten îi semnaleză prezența-n librării a volumului *Maria – o caterincă zbuciumată* (Timișoara, Editura Facla, 1975), care i-a impresionat pe amândoi. Găsește adresa poetului în revista „Orizont” și astfel demarează inedita călătorie epistolară. *Din lumina inimii* reunește scrisori între doi oameni care nu s-au cunoscut, nu s-au privit în ochi, direct, niciodată. Este vorba despre un *epistolarium*, o carte în care Gheorghe Azap își arată o altă față, una a însingurării, a tristeții covârșitoare. Cel care-și vede viața ca pe un iad, conchide: „Ce trist plouă în noaptea acestei singurătăți!” (p. 105); „[...] lespedeza tăcerilor m-apasă zilnic mai avan.” (p. 107).

Locuiește cu părinții într-un sat din Caraș-Severin, în Ticvanii Mic, cu o populație de 300 și ceva de locuitori, la cca. 20 de km de Oravița. Fire retractilă, preferă să se izoleze în satul cărașan, unde-și câștigă existența în principal din munca pământului. „Izolarea îi pune un nimb exponențial, nu lipsit de un statut eroic.” (p. 5) spune Cornel Ungureanu în prefață. Spirit boem, necăsătorit, tânjește după prezența Roxanei, o iubire neîmpărțășită. Asemenea altor confrăți, precum poetul reșițean Ion Chichere sau pictorul naiv Viorel Cristea, trăiește în sărăcie, cu grija zilei de mâine, măcinat de reumatism. Ar dori să aibă o teracotă caldă, un televizor. Dar nimic nu-l împiedică să fie livresc și să țină la prieteni foarte mult. Versurile sale ajung să fie cântate. Mircea Vintilă e unul dintre compozitorii care-l preferă. Despre orice ar scrie, poetul de la Ticvanii Mic se va întoarce, la un moment dat, tot la cărțile sale, ale confrăților, la ceea ce intenționează să publice. Dedicat ființei iubite, apărut în 1978, *Roxana, Roxana, Roxana* e un volum laitmotiv, derulat constant în memoria discursivă, asemenea unui ecou. Iubirea himerică, pe care-o dorește cu ardoare, la care se întoarce mereu, devine o formă de supliciu. Afirmă, de câteva ori, folosind o conexiune inedită-ntre cuvinte: „Am auzit cum șuieră ghilotina timpului, scurtându-mă!” (p. 99). Într-alt context, insistent și abrupt: „nu-mi pot ghilotina dorul” (p. 41-42) sau, apropo de dorința Elenei de a părăsi Deva, „ghilotinându-ți inima” (p. 55).

Interesant este faptul că multe dintre scrisorile trimise Elenei Wagner sunt însoțite de poeme proaspete ori de cărți nou apărute ale autorului, în chip de cadou. La schimb, ea, *prietena filatelică*, îi pune-n plic timbre, pentru a fi lipite pe următoarele epistole. O prietenie încremenită-n timp, care atinge, inevitabil, și firele iubirii. Textele pe care le-anină, adresate, cele mai multe, Roxanei, pot fi cu ușurință îndreptate spre Elena Wagner. Remarc apropierea care se produce, în

mod tacit, între cele două femei care nu se cunosc; pe de o parte, iluzia, *fata morgana*, și, într-alt zenit, corespondenta fidelă, la fel de vag conturată și ea, în lipsa prezenței fizice.

Genul epistolar se deosebește de celelalte forme ale literaturii, prin aceea că implică un nivel de intimitate la care devine părtaș cititorul obișnuit. Imersiunea în textul de mici dimensiuni provoacă o ședere la masă cu expeditorul, o subtilă observare, „peste umăr”, a gesturilor sale. Formulele de introducere și de încheiere sunt esențiale, modul în care poetul i se adresează destinatarului, o femeie, în cazul de față. Dacă ne referim la scris, ce poate fi mai intim decât o scrisoare adresată unui prieten? Formula literară centrată pe biografeme, codificată, pe alocuri, impune practicarea unui stil, a unui limbaj prin care corespondenții reușesc să se înțeleagă perfect. Pentru ca parteneriatul să se realizeze, intervine afectul, se consolidează vultele inimii, ale timpului interior.

Conectat la febrilitatea momentului trăit, avântul de început, care durează, totuși, ani buni, se va stinge ușor. Poetul afirmă, adesea, că e copleșit de numărul mare de scrisori cărora trebuie să le facă față. Sub aburii alcoolului, stă până târziu în noapte, sub lumina inspiratoare a lunii, încercând să țină pasul cu cohorta de texte în așteptare. Sau e plecat la București, la vreun festival de poezie, dar, în general, totul se concentrează în satul cărășan, unde pare că s-a născut nemurirea. Portretul scriitorului bănățean poate fi extras, în chip facil, din acest schimb de replici epistolare. Și te întrebi, la sfârșit, ce i-a împiedicat pe cei doi protagoniști să urce-n tren și să se viziteze? Distanța dintre Deva, unde locuia doamna Wagner, și Ticvaniu Mic nu e foarte mare. Conținutul livresc nu poate fi înlocuit, oare, cu o conversație vie, într-o livadă cu meri, la țară? E una dintre necunoscutele acestei relații la distanță. Amândoi călătoresc. Vorbesc și de vacanțe. Elena îi povestește, spre pildă, cum își petrece sejururi la mare ori în Munții Retezat, în străinătate, în Polonia sau Cehoslovacia. Poetul îi spune cum i-ar plăcea să se stabilească la Vălenii de Munte. Când prietena de suflet îi mărturisește că ar vrea să se stabilească la Cluj, el face elogiul Bucureștiului, ca spațiu cultural inegalabil, raportat la țara noastră.

Gheorghe Azap îmbină admirabil tonurile arhaizante, de curtoazie, cvasi trubadurești, cu unele moderne, impregnate cu subtilități și unde ironice. M-au surprins unele cuvinte sau locuțiuni pe care nu le mai auzisem de ceva vreme, unele asocieri surprinzătoare, extrem de poetice. Există un termen folosit în mod repetat, neidentificat în dicționarele limbii române, extras din recuzita metalurgiei, *incorodabilă* (cf. fr. *corroder* < lat. clas. *corodare* < pref. intensiv *cum-* + *rodere*), cu trimitere la *încredere* și la *iubirea* față de Roxana, personajul feminin nelipsit din scrisorile trimise Elenei Wagner, efemeridă, muză, asemănătoare cu făpturile mitologice mai mult decât cu o pământeană,

un fel de spirit al vagului creator, neliniște a firii, ecou inspirator sau distructiv. Delicatețea cu care nota unele lucruri mă face să cred că povestea epistolară ar fi putut să se transforme într-o veritabilă *histoire d'amour*, dacă cei doi ar fi cedat ispitei. „Îți mulțumesc pentru panseluța trimisă.” sau „Ești o frățioară de aur!” (p. 45) sunt mostre ale sentimentului puternic de apropiere platonice între protagoniști. Predomină figurile feminine, Elena și fiica ei, Roxana, Maria, Bițuca (o nepoată a lui Șt. O. Iosif). Bărbații apar mai rar și par a nu fi esențiali, ci doar prelungiri ale stării deja create, în conexiune cu femeia.

La Ticvaniu Mic, în 5 februarie, 1978, Gheorghe Azap scrie, cu referire la transformarea duminicilor, considerate în trecut „fetițele sărbătorilor mari”: „Acum le simt doar ca pe niște borne înfipte, riguros și calp, în timp; ori ca niște păsări rapace, care înghit câte șase, câte șase, zile, dintr-o dată” (p. 66). Ascultă muzica lui Connie Francis, „pasăre cântătoare”, de peste mări și oceane, pe care o vede ca pe „una dintre zeițele sublime ale împătimitului meu suflet”, mărturisind că se află „sub vraja cântecelor” ei (p. 80). Se autoportretează, folosind forma de plural, *gorgoane*, pentru cea literară, *gorgone*: „[...] eu nu sunt nimic altceva decât un biet scripcar al nimănui, și odrasla zbuțuită cam vitregă a insomniilor. Ținta gorgoanelor veninoase...” (p. 35). Cu referire la dificultatea și chiar imposibilitatea de a capta bogăția sufletească, sfârșește prin a nota, într-una din scrisorile trimise prietenei de la Deva, cea din 14/15 octombrie 1977: „[...] mi-e imposibil să traduc limbajul inimii.” (p. 39).

Corespondența e luată foarte în serios de către scriitor. O consideră când sărbătoare, când povară: „Totuși mă prea copleșește corespondența, înstrăinându-mă de beletristică și harcea-parcea făcându-mi din stil” (p. 114). Există, în dialogurile de acest fel, o alianță între voci distincte, care au nevoie una de cealaltă, care se solidarizează, se sprijină necondiționat, permanent, se cheamă, se despart, tânjesec una după căldura sufletească a celeilalte. *Magnetism* e, în această optică, termenul motivat de circumstanțe, esențial, pentru a descrie pertinent corespondența bazată pe iubire sau prietenie.

Materialul inedit, care impresionează poate cel mai mult, arătând cât de puternică era legătura lor, este scrisoarea trimisă peste timp lui Gheorghe Azap de către Elena Wagner. Trăiește tot la Deva, are azi 84 de ani și rândurile scrise acum continuă povestea unei prietenii fără egal. *Din lumina inimii* e o carte a fragilității omenești, construită din fragmente desprinse cu delicatețe din realitatea unei singurătăți aspre, a unei autoizolări în satul bănățean Ticvaniu Mic. Ca un organism complex, asemănător cu inima, discursul epistolar funcționează după limbajul propriu, în sistole, aritmii, forme ale conservării sau întreruperii

⊙ REVIEW ARTICLES

vieții, cu devianțe, uneori, de la traseul inițial. Toate bucuriile, iubirile, tristețile se varsă-n cord, ca-ntr-un edificiu primordial, al afectivității, universal, de neînlocuit.